

Izhaja vsak
mesec na
2 polah in
velja za vse
leto 4 gl.

SLOVENSKI PRAVNIK.

Uredništvo
in upravnništvo
nahajata se v
Frančiskan-
skih ulicah,
št. 16.

O odškodovanji za nedolžno zatoženje in obsojenju.

(Javno berilo.)

Z razsodbo c. kr. porotnega sodnega dvora v Novem Mestu 27. junija 1874, št. 3261 sta bila zakonska Janez Perše, 33 let star, katoliške vere, posestnik na Hribu, do tedaj nekaznovan, in Neža Perše, 30 let stara, do tedaj še nekaznovana, oba stariša jednega otroka, — za kriva spoznana hudodelstva uboja, in sicer: Janez Perše kot neposredni storilec, storjenega s tem, da je nekega večera začetkom februarja 1874. l. 70letnega Matijo Kobeta iz Dornachberga poleg njegove hiše sicer ne iz namena, da bi ga usmrtil, pa vender iz družega sovražnega namena z loparjem na desno stran čela udaril ter mu s tem prizadejal poškodbo, vsled katere je Matija Kobe umrl, — in Neža Perše kot sokrivka s tem, da je Janeza Peršeta z besedami: „Jaz sem na Matijo Kobeta jezna, pojdiva doli in ubijva ga“ k dejanju naščuvala ter Kobeta tudi sama jeden pot z motiko po glavi udarila.

Janez Perše je bil za 6 let, Neža Perše pa za 8 let v težko in poostreno ječo obsojena.

Porotniki potrdili so dotična vprašanja z 11 glasovi zoper 1 glas.

Zatožba opirala se je na sovraštvo zatoženih proti ubitemu, katero sta Peršetova večkrat pokazala s tem, da sta Kobetu grozila, in katero se je še pomnožila, ko je Kobe vinograd, ki ga je bil obljubil Peršetu, drugam prodal. Tožba se je pa naslanjala posebej na to, da je Janez Perše, ki je od kraja tajil, potem, ko so ga opozorili na zgoraj povedane sumljive okoliščnosti, dejanje sam priznal, ter sedaj samega sebe, sedaj svojo ženo, sedaj pa oba skupaj kot storilca zaznamoval, potem to priznanje zopet nazaj vzel in v novič izrekel. Neža Perše je vedno tajila.

Iz teh okoliščin se menda tudi porotniki svoje mnenje zajeli.

Obsojenca nastopila sta kazni dne 27. in 28. junija 1874. —

Dne 11. junija 1875. pa je Jurij Petschauer iz Dornachberga na smrtni postelji vpričo več ljudij izjavil, da je on Matijo Kobeta s kamenom ubil in potlej pokopal.

Ker se je to priznanje po poznejših poizvedbah kot resnično pokazalo, se je pravda zoper zakonska Peršeta ponovila in pozneje ustavila.

Janez in Neža Perše pa sta bila dne 13. februarja 1876 izpuščena.

Janez Perše vprašan, zakaj je dejanje priznal, je rekel, da je mislil, da ga bodo na podlagi tistih sumljivih okolnostij gotovo obsodili, in ker se je zatožba glasila na hudodelstvo umora, da ga bodo obesili, — s tem pa, da je dejanje priznal, hotel je samo to doseči, da bi se mu smrtna kazen spremenila v kazen zapor. —

Tedaj sta nedolžno obsojena v ječi zdihovala od dne 27. junija 1874 l. do 13. februarja 1876, potem so ju izpustili in stvar je bila pri kraju.

V imenu pravice zgodila se je dvema človekoma huda krivica, — in ta krivica do danes ni poravnana.

Ponosno se dandanes vsak državljani sklicuje na to, da živi v pravnej državi in res je, da meri tendenca našega stoletja sploh na to, da bi se pravu priborilo mesto, katero bi po naravi moralo zavzemati v državi in sploh v človeškem društvu. Vender pa, če si ogledamo, kako se vrše stvari v vsakdanjem življenji, in kakšna je današnja praksa, moremo žalibog čestokrat opazovati, da sta pravo in pravosodje le v službi države in človeškega društva, in da ravno, kjer bi morala vladariti, le služita; in opazuje se celo, da se pravo zlorabi tudi za policijske namene. V teoriji je drugače; teoretično je država hči in braniteljica prava, ona polastila se je moči, da jo rabi v imenu in za namene prava. Teoretično se je vse to prav lepo že izpeljalo, — izvršilo se je pa prav malo, kajti naši napredki v zakonodajstvu in pravosodji so le skromni, če pomislimo, da še dandanes zajemamo največji del iz neusahljivih virov rimskega prava.

Če si — da preidemo na naš predmet — ogledamo pravosodje v kazenskih stvareh, moramo omeniti, da je začeni od druge polovice preteklega stoletja začel princip humanitete uplivati ne samo na pravoznanstvo, temveč tudi na pravosodje. Ravno tukaj

ima teorija, katero so začeli razpravljati filosofi onega časa, največ vspeha. Videli smo, da je izginila mučnica (nateznica, Folter), videli smo, da se je odpravila v nekaterih krajih smrtna kazen, in videli smo, da so odpadla železja, telesne kazni ni skoro nikjer več, in kaznilnice uredile so se tako, da so vender postale človeška bivališča, kar poprej niso bile. Vender pa ravno v tej smeri nismo dosegli še najmanjši del tega, kar baš zahteva ideal prava in kar bi se moralo doseči.

V dokaz tega hočemo le opozoriti na zahteve, katere izražajo leto za letom naši juridični zbori, bodi si francoski, italijanski, nemški ali angleški, in katere so izraževali pravoslovci in filosofi tega in preteklega stoletja. Opazovali bomo, kako malo so se ozirale na nje vlade. In ravno tako se je zgodilo z vprašanjem, s katerim se hočemo danes baviti.

Jedna tistih želj, katere je izrazil ravnokar nemški juridični kongres, je ta, da naj se odškodujejo oni, ki so se nedolžno zatožili in obsodili, in ki so vsled tega veliko škodo trpeli na življenji, premoženji in časti. Slučaji zadnjega časa, kateri so vsim znani — omenimo le slučaj Steiner na Dunaji — spominali so zopet z neomahljivo močjo na to vprašanje naše pravoslovce, in mi moramo reči „zopet“ zato, ker to vprašanje ni novo, ampak že staro, in se moramo le čuditi, da v našem stoletji, katero se tako rado imenuje stoletje omike in izobraženosti, to vprašanje ni še rešeno.

To je gotovo madež, katerega se moramo ravno tako sramovati, kakor bi se morali naši predniki sramovati mučilnice.

Jeden pogled na zgodovino nam precej predočuje, da je to vprašanje že staro.

Jean Calas, pošten meščan in trgovec v Toulous-u, bil je dne 9. marca 1762 vsled sodnijskega ukaza ob življenje dejan. Zatožen je bil, da je umoril lastnega sina, in po jako površni preiskavi, pri kateri tudi mučilnice ni manjkalo, obsodil ga je parlament v Toulous-u na smrt. Ravno tri leta po tem dogodku, namreč dne 9. marca 1765, spoznala je najvišja sodnija v Paris-u Jean-a Calas-a jednoglasno nekrivega, uničila razsodbo toulouškega parlamenta in francoski kralj je ukazal, da se je zapuščeni obitelji Jean-a Calas-a izplačalo 36.000 livres odškodnine.

Mimogrede hočemo omeniti, da je k temu vspehu največ pripomogel francoski filosof Voltaire, ki je zvedevši Calas-ovo

usmrtimev rekel, da ga je sram, da je človek in Francoz, in ki se je noč in dan tako trudil za to reč, da mu ni, kakor pravijo poročevalci onega časa, tri leta prišel smebljaj na ustnice.

Leta 1781 je akademija lepih umetnostij v Chalons sur Marne razpisala darilo za najboljši odgovor na vprašanje: katero bi bilo najpripravnejše sredstvo, da se odškodujejo nedolžni zatoženci? Vsled tega razpisa uložili ste se dve razpravi, in obe je akademija lepih umetnij in znanostij spoznala za darila vredni. Prvo razpravo pisal je Brissot de Varville, ki je pozneje kot girondist sam na šafotu storil smrt. Druga razprava bila je nekega Filipa de la Madeleine-a. — Francoska zgodovina pripoveduje o strašanskih justičnih umorih, ki so se godili takrat vsled krivičnega sojenja francoskih sodnij. To omenja tudi francoski justični minister, ko je dne 8. maja 1788 kralju predlagal ordonanco, s katero bi se temu prišlo v okom. V njegovem govoru pri tej priložnosti pred kraljem Ljudevitom XVI. zahteval je minister, da se nedolžno obsojeni odškoduje, in kralj Ljudevit XVI. zanimal se je prav gorko za to, kar je temveč tragično, ker je ravno ta kralj potem sam bil nedolžno obsojen in usmrten.

Zapisniki generalnih stanov od l. 1789 kažejo, da so se generalni stanovi na Francoskem vedno za to borili, da se pripozna odškodnina nedolžnim zatožencem.

V aprilu sledečega leta predlagal je Duport, naj se sprejme v novi kazenski red določba, po kateri bi oni, ki so bili nekrivi spoznani, dobili pravico do odškodovanja. Njegov blagi predlog pa je propal, in francoska dežela je vsled tega le vnovič pokazala, koliko navdušenje za velikodušne ideje navdaja njene sinove in kako izvršenje zaostaja za tem.

Kar se pa ni moglo izvršiti na Francoskem, izvršilo se je na Italijanskem. Slavni odvetnik Gaetano Filangieri v Napolji se je tega predmeta s tako gorečnostjo poprijel, da je velikega vojvodo Leopolda I. toskanskega popolnoma prepričal, in da se je vsled tega l. 1786 vzprijela v kazenski red toskanski določba, po kateri se je nedolžnim obsojencem pravica do odškodovanja pripoznala. Ta Leopold I., sin slavne cesarice Marije Terezije, je bil isti, ki je tudi prvi med vsemi vladarji v svoji deželi (namreč v Toskani) odpravil smrtno kazen. S tem si je ta vladar postavil časten spomenik na vse veke.

Posebna blagajnica ustanovila se je v Toskani, iz katere so se odškodovali po kakem hudodelstvu poškodovani in pa oni, ki so se spoznali nekrivi.

Ravno ta določba upeljala se je potem tudi v kraljevini obeh Sicilij.

V najnovejšem času se je L. Luchini v Italiji in na Francoskem več pisateljev s tem predmetom pečalo. Vsi prišli so k zaključku, da je država zavezana do takega odškodovanja. Celo Napoleon III. je pripoznal to pravico nedolžnim obsojencem in obtožencem, seveda le moralčno, in je smatral dolžnost države do takega odškodovanja za „*dette de la société*“, in to je vedno tudi izpolnoval, če drugače ne, pa iz lastne blagajnice.

Na Angleškem je slavni zagovornik Jeremy Bentham v svojem spisu: „*Introduction to the principles of moral and legislation*“ leta 1789 izrekel, da bi se ves družbeni red preobrnil, ako bi se vsaka pomota, ki se je zgodila v pravosodji, ne poravnala s primernim odškodovanjem. Leta 1808 predlagal je S. Romilly v angleškem parlamentu ta predmet zadevajočo *Compensations-Bill*, pa jo je pozneje zopet umaknil, in če se je ravno potem še enkrat angleška doljenja zbornica pečala s tem predmetom, je to vprašanje vendar na Angleškem do dandanes ostalo nerešeno.

Razun onih, katere smo že imenovali, so se potezali za to pravico nedolžnih obsojencev med Francozi še Pastoret, Legraverent, Helie, Dupin, Boneville de Marsangy; med Belgijci Princ in Pergamini, in med Italijani Cremani in Carara, najslavnejši sedanji pravoslovec v Italiji, in med Portugizi Joze de Melofraire.

Posebno temu zadnjemu se ima zahvaljevati, da se je leta 1861 ta princip vzprejel v načrt portugiskega kazenskega zakona, in omeniti se mora naposled, da ta princip je dandanes v veljavi v 18 kantonih švicarske republike.

Čudno je, a ne more se zatajevati, da so Nemci pri vsem tem gibanji molčali. Še-le leta 1865 je Heinze v svojem spisu: „*Das Recht der Untersuchungshaft*“ začel pečati se z vprašanjem, ali se imajo odškodovati oni, ki so nedolžni prestali preiskovalni zapor. Leta 1868 se je v virtemberški kazenski red vzprejela določba, da mora državna blagajnica odškodovati takega obsojenega, kojega nedolžnost je pozneje bila dokazana.

Od l. 1873 začel se je tudi zbor nemških juristov s tem vprašanjem pečati, in sicer le glede onih, ki so po nedolžnem prestali preiskovalni zapor.

V najnovejšem času, t. j. letos je znani poslanec dr. Roser v avstrijskem državnem zboru stavil predlog, zadevajoč odškodovanje nedolžnih obsojencev iz državne blagajnice, in sta jednak predlog stavila v nemškem državnem zboru Filips in Lenzmann.

Tem zgodovinskim črticam hočemo še dostaviti, kar mi mislimo o tem vprašanji.

Nesrečnež je, kdor je zatožen; zatožba sama na sebi je za vsakega, katerega zadene, že velika nezgoda. Zatoženec mora veliko trpeti, če tudi ni v zaporu. Trud in skrbi, stroški za zagovornika in druge škode na premoženji so vedno v tesni zvezi z vsako zatožbo. Velik del tega zla ne more se nikoli poravnati niti z denarjem, niti s častnimi izjavami. Kolikor pa je mogoče, moralo bi se vendar odškodovati nedolžnega zatoženca. Uzroki, kateri veljajo v tem slučaju, morajo pa še večje veljave biti, če je bil kdo nedolžno obsojen. Ni-li strašanska misel, da je bil nedolžni odtegnjen najedenkrat svoji obitelji, odtegnjen svojemu navadnemu delokrogu, kateri živí njega in njegovo družino, da mora leta in leta v ječi medleti, ko njegova obitelj strada in po svojem redniku hrepeni; in kako še potem, ko je nedolžni trpinec v ječi umrl, ali pa, kar je najbolj strahovito, da je v imenu pravice, kakor Jean Calas, ob življenje bil dejan? Kako pomanjkljivo je vse odškodovanje, katero more podati vsa človeška družba v takem slučaju! Kaj pomaga trpečemu srcu, da se, ko je že prepozno, usmrteni spozna nedolžnega, da se mu povrne čast, da se zapuščeni obitelji plačuje denar!

Tukaj je država, čeravno nehote storila krivico, in to vsled tega, ker je kot varhinja prava storila svojo dolžnost in kaznovala človeka, od katerega se je mislilo in morebiti tudi dokazalo, da se je pregrešil zoper občnost. Država, ki ima v pravu svoj temelj, mora v takem slučaju tudi pravico nedolžnega pripoznati in takemu človeku, ki je naposled le žrtev v prid občnosti, dati popolno odškodovanje.

Veliki kancelar nemškega cesarstva skuša upeljati zakone, po katerih bi bila država zavezana odškodovati delavce, ki so bili pri njenem delu telesno poškodovani.

Pri nas velja zakon, po katerem sme vsak, ki je bil vsled nemarnosti ali hudobije kakega sodnika poškodovan, od države zahtevati odškodovanje.

Če je za občnost potrebno in koristno, da se komu vzame njegovo zemljišče ali njegova hiša za napravo kake ceste, železnice itd., sme on zahtevati popolno odškodovanje. Princip je tedaj že pripoznan, da sme tisti, ki v prid ali v korist države ali sploh občnosti kaj trpi, zahtevati odškodovanje, in država ga tudi odškoduje. — Zakaj bi ta dolžnost države tudi takrat ne veljala, kadar nedolžni vsled tega škodo trpi, ker se je kazensko pravosodje zakonito proti njemu zvršilo.

Nasledki takega pravosodja so hujši, kakor oni, če se komu odvzameta kaka dva sežnja zemlje ali pa kake dve opeki. V takem slučaju, če je bil kdo nedolžen obsojen, je vpijoče protislovje med namenom, iz katerega je bila državi izročena velikanska moč do življenja, svobode, imetja in časti vseh državljanov, in m d vspehom, kateri se je z rabo te moči dosegel.

Le kdor je kriv, smel bi se obsoditi in kaznovati, — toda nedolžni je bil kaznovan; pravica bi se bila morala izvršiti, — toda krivica se je zgodila; le hudodelstvo bi se bilo moralo preganjati, — in zgodilo se je brez prejšnjega hudodelstva to, kar bi moralo biti vspeli pravosodja, če se hudodelstvo preganja.

Čut prava nikoli ne trpi, da bi se mogla v imenu pravice goditi krivica in če se to po naključbi zgodi, tako zahteva ravno to čutstvo prava, da se kolikor mogoče to poravna, kar se je pregrešila slepa Themida.

Naposled je zadnji namen vseh znanstev na tem svetu pospeševati humaniteto. Temu namenu se tudi pravoslovje nikakor ne more odtezati, in pravoslovci storili bodo velik korak v humaniteti naprej, če se začno potezati za pravico nedolžnih zatožencev in obsojencev, kakor oni slavni juristi, kojih imena smo tu naveli.

Dr. A. M.
